

Fler och bättre sorter i ekologisk odling!

Robustare grödor

Ett projekt
för ökad valfrihet
i svensk ekologisk
odling.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Introduktion

De senaste hundra åren har lantbruket upplevt en otrolig produktionsökning. En av faktorerna som har möjliggjort de högre skördarna är en växtförädling som tagit fram spannmålssorter som passar en intensiv odling med stora insatser av konstgödsel och bekämpningsmedel. En baksida är att de moderna kommersiella sorterna förädlats mot ett begränsat spektrum av egenskaper. Artrikedomen och antalet sorter har minskat snabbt. Sedan det förra sekelskiftet har uppskattningsvis över tre fjärdedelar av mångfalden hos våra kulturväxter försvunnit.

GYNNAR ALLA. Den ekologiska växtodlingen har andra behov än den konventionella. Men även utanför ekoodlingen behövs en större mångfald. Sverige är stort och framtiden osäker. Med en större mångfald har vi en bättre beredskap att anpassa växtodlingen. Den variation i behov av sorter som finns på ekologiska gårdar berikar därför hela lantbruket med fler handlingsalternativ.

Det här häftet introducerar tankarna bakom och innehållet i projektet "Lantbrukardrivet arbete för bättre utsäde till ekologisk odling i Sverige". Projektet pågår under perioden 2024 till 2026. Läs mer på sidan 10.

EGENSKAPER FÖRLORAS. För att öka mångfalden på längre sikt behöver vi en växtförädling med en bredd i målen för sortegenskaper. Vid en ensidig jakt efter högsta avkastning förloras många andra egenskaper som behövs för en växtodling som är robust i hela Sverige och ger skörd även med lägre insatser.

SPANNA UTÅT OCH BAKÅT. På kort sikt kan vi hämta inspiration från länder som Tyskland och Danmark där det finns en större ekoodling. I ett globalt perspektiv är Sverige ett litet växtodlingsland med stora geografiska variationer och den ekologiska odlingen är en liten del av den lilla svenska marknaden för sortutveckling. Vi behöver därför hjälpas åt att leta efter de robusta sorter – både genom att söka utåt geografiskt på olika håll men också genom att titta bakåt på historiska svenska sorter.

Per Modig
växtodlingsstrateg på Ekologiska Lantbrukarna

Därför behövs ekologiska sorter

Tillgången till mat i Sverige bygger på att internationell handel fungerar. Det ekologiska lantbruket är mer lokalt förankrat. För att de ekologiska odlingsystemen ska fungera bättre behövs mer ekologiskt utsäde.

EN BEREDSKAPSFRÅGA. Ett extensivt odlings-system är robust på många sätt. Med mindre inköp av insatsvaror som kemikalier och gödsel blir den enskilda lantbrukaren mindre beroende av tillgång och priser i omvärlden. På nationell nivå blir matförsörjningen tryggare. För att skapa en bättre beredskap är det nödvändigt att bygga upp en robust växtodling innan kriget eller krisen kommer. Den dagen gränserna stängs och införseln av växtskyddsmedel och konstgödsel stoppas är det för sent.

Att utveckla ett växtodlingssystem som fungerar vid lägre kvävenivåer och utan bekämpningsmedel tar tid. Därför är det viktigt för hela samhället att ekologisk odling utvecklas och att det finns sorter och utsäde som passar i ekologisk odling.

ETT SAMHÄLLSINTRESSE. Den kommersiellt drivna sortutvecklingen finansieras av företaget som tjänar på försäljning av bekämp-

ningsmedel och konstgödsel. Därför behövs offentlig finansiering av sorter som är mer robusta och passar i system med mindre kemi och gödsel.

ANNAN LOGIK – ANDRA BEHOV. Det finns några viktiga principiella skillnader mellan ekologisk och konventionell odling. I ekologisk odling används mindre inköpt växtnäring. Det ger lägre skördar men gör det också möjligt att bedriva utan naturfrämmande kemikalier. För att hantera ogräs och angrepp av skadegörare måste man vara mer noggrann med växtföljden och använda robusta sorter. Kvävefixerande grödor som bönor och ärter, men framför allt klöver och lusern i vallen, är mycket viktiga i ekologisk odling eftersom det är svårt och dyrt att köpa in kväve. För att få det ekologiska odlings-systemet att fungera behövs därför delvis andra sorter och grödor än i ett intensivt odlings-system med importerade insatsvaror.

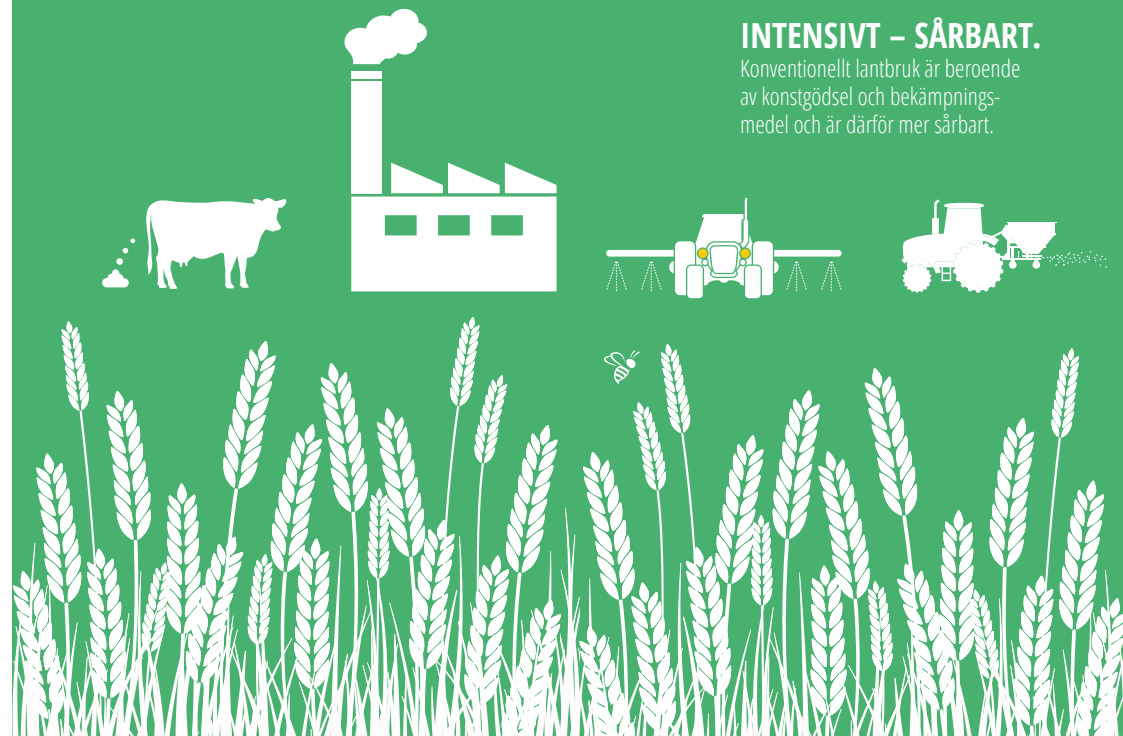
EXTENSIVT – ROBUST.

Ett ekologiskt odlingsystem ger en lägre avkastning per hektar, men är mindre känsligt vid kris och krig.

INTENSIVT – SÅRBART.

Konventionellt lantbruk är beroende av konstgödsel och bekämpningsmedel och är därför mer sårbart.

Ogräs och kväve i fokus för ekoutsäde

Grödor som är starka i konkurrens med ogräs och som står emot angrepp av insekter och sjukdomar. Det är exempel på egenskaper som värderas högt av ekologiska lantbrukare och som det behövs mer av.

En för alla är en riskabel strategi

De sorter av spannmål och proteingrödor som idag efterfrågas av majoritetsjordbruket passar inte för alla. Sverige är långt med en stor variation i förutsättningar från söder till nord. Vi behöver därför en mångfald i egenskaper som dels passar på olika platser idag, dels kan vara ett svar på omvärldsförändringar i framtiden. Utbudet av ekologiskt utsäde måste bli större och stabilare på såväl kort som lång sikt.

Robust rödklöver
behövs också

OGRÄS ETT GISSEL. När lantbrukare graderar vilka egenskaper de efterfrågar mest i ekoutsäde hamnar ogräskonkurrens högst upp. Framför allt hos höstvetete och vårkorn behövs sorter som är längre och därmed tävlar bättre med ogräset. Ett längre strå ger också en högre halmskörd och minskar risken för att insädd växer igenom huvudgrödan. För att konkurrera bra med ogräset behöver sorten komma igång snabbt efter sådd och ha en stor bladytta som skuggar ogräsen.

FRISKA SORTER. I ett lantbruk utan kemiska bekämpningsmedel behövs också friska sorter. Resistens eller motståndskraft, främst mot angrepp av svamp, men även andra skadegörare som insekter, virus och bakterier. Sortblandning är en väg att gå för att minska angrepp av vindspridda svampar och vissa insekter, men mer kunskap behövs kring vilka sorter som passar att blanda.

KVÄVESNÅLA. Eftersom tillgången till kväve är lägre i ekologisk odling behövs sorter som presterar bra vid lägre tillgång till kväve i marken. Dels sorter som avkastar bra men också ger bra proteinhalt vid lägre kvävenivå.

PROTEINGRÖDOR. Proteingrödor som bönor, ärtor, lupin och linser är mycket viktiga i ekologiska system, men det behövs sorter som konkurrerar bättre och avkastar stabilare.

OSÄKER TILLGÅNG. Det är inte bara fler och bättre sorters utsäde som efterlyses. Brist på ekologiskt utsäde och handelsregler kring sorter som redan finns skapar också stora problem. Dels om odlaren inte får tag i den art eller sort som passar bäst på gården, men också för att systemet med registrerade ekosorter och dispenser för konventionellt utsäde har negativa konsekvenser som ryckighet i utbud, orättvisa i dispenskostnad och högre utsädeskostnader.

Vägen mot fler ekosorter i Sverige

Det finns olika vägar till fler och bättre ekoutsäden i Sverige. Vi kan kartlägga vad som finns i våra grannländer, leta bland gamla svenska sorter och utveckla nya. I framtiden behövs också finansiering och en tydlig rollfördelning.

LETA SORTER. För att öka utbud och användning av robusta sorter i Sverige är det ett naturligt första steg att undersöka vad som redan finns i våra grannländer (Finland, Norge, Danmark, Tyskland och Baltikum). I första hand söker vi sorter av höstvetete och vårkorn, men även havre, vårvete, råg och rågvete. Av baljväxter är det främst varianter av åkerbönor och ärter, men även mer udda grödor som lupin och linser, som bör inventeras. Intressanta sorter bör sedan testas i Sverige för att se hur väl de passar här.

Även äldre marknadssorter bör inventeras och testas för att se om de fortfarande kan vara intressanta vid lägre odlingsintensitet. Med äldre marknadssorter avses förädlade sorter som tidigare varit vanliga i kommersiell odling, men som sedan länge slutat säljas av utsädesbolagen.

LÄRA AV ANDRA. Hur finansiering och testning (screening) av ekosorter kan säkerställas behöver undersökas. Vad kan göras på

kommersiell basis? Går det att finansiera med offentliga medel? Hur finansieras testning av ekosorter i andra länder?

TRYGGAD FINANSIERING. Utöver att testa nya sorter behöver finansieringen av de sortförsök som finns idag tryggas och förstärkas. Antalet försök inom befintliga arter behöver bli fler för att resultaten ska vara säkra och användbara. Det finns också ett behov av att arbeta med andra arter än spannmål, till exempel proteingrödor, där det i dag helt saknas aktivitet.

STÖRRE LAGER. För att skapa ett stabilare utbud av utsäde är ett första steg att öka överlagringen av utsäde mellan åren. Därmed minskas sårbarheten vid dåliga skördar och kvalitetsproblem. Överlagring av utsäde är en beredskapsfråga och borde finansieras offentligt. För att underlätta överlagring är det troligt att reglerna för certifiering behöver ses över.

Få koll på läget

Redan i dag används en del äldre och udda sorter i det ekologiska lantbruket och i annan robust odling. Användning av sådant utsäde syns inte i någon statistik och det finns därför inte någon samlad bild av vilka mängder och arealer som redan finns av robusta sorter.

För att öka kunskapen om detta bör det göras en inventering som grund för att bedöma behov och inriktning av framtida insatser.

Vill du samarbeta med oss?

SAMVERKAN. Detta häfte är producerat av Ekologiska Lantbrukarna inom ramen för projektet *Lantbrukardrivet arbete för bättre utsäde till ekologisk odling i Sverige*. HS Konsult är samarbetspart i projektet. Arbetet pågår under åren 2024 till 2026 med målet att öka utbudet av sorter som är anpassade för ekologisk produktion samt att öka den inhemska produktion av utsäde i Sverige. Tyngdpunkten i projektet är samarbete och samverkan men det finns en mindre budget för tester och försök.

Under vinterhalvåret 2024/2025 genomfördes ett antal workshops med lantbrukare och andra aktörer i lantbruksbranschen. Det är utfallet därifrån som ligger till grund för de behov och önskemål om handling som presenteras på föregående sidor.

Sugen på att testa själv?

Har du en robust sort du vill testa hemma på gården kan du få stöd och hjälp av oss att göra det på ett bra sätt. Det kan till exempel handla om en äldre höstvetesort eller en bönsort från Finland som du sår på en liten del av ett fält och jämför med den vanliga sorten som du odlar. Tillväxten följs under året och bäst är om skörden kan mätas på något sätt. Ta kontakt med *Per Modig* (kontaktpupper ovan) för en diskussion om hur det kan gå till.

OM FÖRENINGEN. Ekologiska Lantbrukarna är en intresseförening för ekologiska lantbrukare. Föreningen har funnits sedan 1985 och finns representerad i 19 distrikt i Sverige. Ekologiska Lantbrukarna arbetar för att politik, regler och marknad ska vara utformade så att svenska ekobönder ges de bästa möjligheterna att utveckla lönsamma och hållbara företag.

KONTAKTA OSS! Ekologiska Lantbrukarnas kansli nås på telefon 010-750 08 55 eller via mail kansliet@ekolantbruk.se. Hemsida www.ekolantbruk.se

Kontaktperson för utsädes- och sortfrågor: växtodlingsstrateg **Per Modig**, 076-140 60 97, per.modig@ekolantbruk.se.

↑
Provodla en äldre sort!

Fler bönor
behövs

”Den dagen gränserna stängs och införseln av växtskyddsmedel och konstgödsel stoppas är det för sent att utveckla en robust växtodling.”

Per Modig växtodlingsstrateg på Ekologiska Lantbrukarna